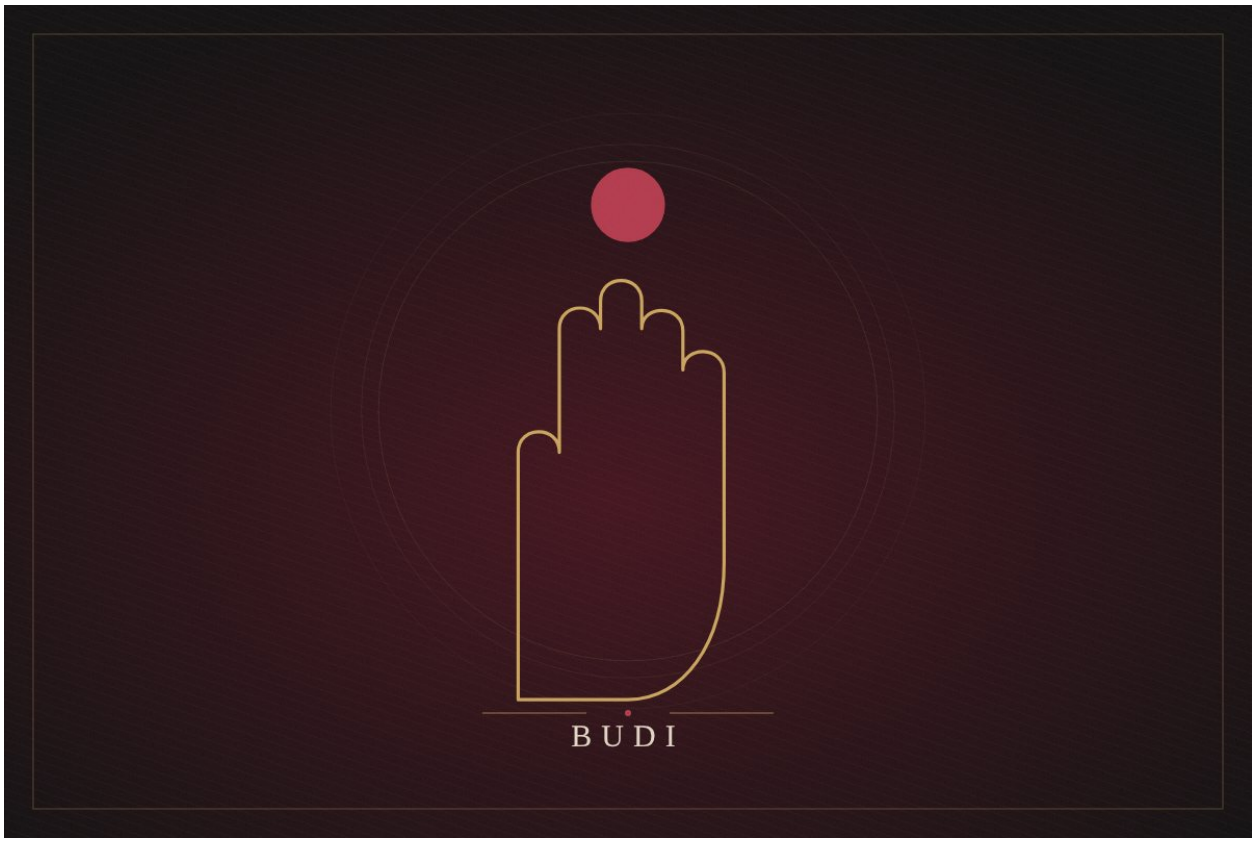
Trashëgimia

Pjetër Budi: prifti nga Mati që shkroi vargjet e para të mëdha në shqip

Jeta e një kleriku që shërbeu për dy dekada në trevat e Kosovës dhe të Serbisë, tri librat e botuar në Romë më 1618 dhe 1621, mijëra vargje fetare në gjuhën e popullit, letra për kryengritje dhe vdekja e mistershme në Drin

4 nëntor 2026 / 5 min lexim

Ilustrim origjinal i redaksisë lexoshpejt. Nuk është fotografi ose objekt historik.

Kur flitet për librat e parë shqip, përmendet gjithmonë «Meshari» i Gjon Buzukut, i vitit 1555. Por për më shumë se gjashtëdhjetë vjet pas tij, nuk kemi asnjë libër tjetër të njohur në shqip. Heshtja thyhet në vitin 1618, në Romë, me një libër të një prifti nga Mati: **Pjetër Budi**. Me të fillon ajo që historianët e letërsisë e quajnë shkolla e shkrimtarëve katolikë të veriut, që vazhdon me Frang Bardhin dhe Pjetër Bogdanin.

Nga Mati në Kosovë

Pjetër Budi lindi në vitin 1566 në fshatin **Gur i Bardhë**, në krahinën e Matit. Pak dihet për fëmijërinë e tij. U shkollua për meshtari, mësoi latinisht dhe italisht, dhe u shugurua prift i ri. Për rreth njëzet vjet shërbeu si vikar i përgjithshëm në trevat që sot ndahen mes Serbisë dhe Kosovës, mes komuniteteve katolike shqiptare dhe të tjera. Ishte një jetë e vështirë, me udhëtime të gjata në male, në kushtet e sundimit osman dhe me pak mjete.

Në Romë

Rreth vitit 1616, Budi shkoi në Romë, ku qëndroi disa vjet. Aty punoi për librat që do ta bënin të njohur. Në vitin 1621 u emërua **ipeshkv i Sapës dhe i Sardës**, dioqezë në veri të Shqipërisë, dhe u kthye në atdhe.

Tre librat

Në vitin 1618 botoi **«Doktrina e Kërshtenë»**, përkthim i katekizmit të kardinalit Roberto Bellarmino, një nga librat fetarë më të përhapur të kohës. Në vitin 1621 botoi **«Rituale Romanum»**, me lutje dhe rregulla për sakramentet, dhe **«Speculum confessionis»**, «Pasqyra e të rrëfyemit», një udhëzues i gjatë për rrëfimin. Të tre ishin libra praktikë, të menduar për priftërinjtë që shërbenin mes popullit dhe që shpesh nuk dinin mirë latinisht.

Por Budi nuk u mjaftua me përkthime. Në librat e tij shtoi rreth **tre mijë e dyqind vargje** poezie në shqip, kryesisht me tema fetare: vdekja, pendimi, mëshira e Zotit, Mëria. Kjo e bën atë autorin e parë shqiptar me një vepër të konsiderueshme poetike. Vargjet e tij janë shpesh të rënda dhe të ngarkuara, por kanë një forcë të sinqertë dhe tregojnë përpjekjen për ta bërë shqipen gjuhë të poezisë.

> *Për herë të parë, shqipja u përdor jo vetëm për të përkthyer lutje, por për të shkruar vargje të gjata me mendime dhe ndjenja të autorit.*

Kujdesi për gjuhën

Ashtu si Buzuku para tij, Budi shkroi në gegërishten e veriut, me alfabet latin të përshtatur për tingujt e shqipes. Në parathëniet e librave, ai flet për vështirësinë e përkthimit dhe për dëshirën që shqipja të përdorej në kishë dhe në shkrim. Gjuha e tij është burim i çmuar për gjuhëtarët, sepse ruan fjalë dhe forma gramatikore të shqipes së shekullit XVII, shumë prej të cilave janë zhdukur nga përdorimi.

Letra për kryengritje

Budi nuk ishte vetëm njeri i librit. Në vitin 1621, i shkroi kardinalit Gozadini në Romë një letër të gjatë, në të cilën përshkruante vuajtjet e popullsisë shqiptare nën sundimin osman dhe kërkonte mbështetje nga fuqitë katolike për një kryengritje. Letra është një dokument i rëndësishëm për historinë politike të vendeve shqiptare në atë kohë dhe tregon se Budi e shihte veten edhe si përfaqësues të popullit të tij.

Vdekja në Drin

Në vitin 1622, pak kohë pas kthimit si ipeshkv, Pjetër Budi u mbyt në lumin **Drin**, gjatë kalimit të tij. Rrethanat e vdekjes nuk janë sqaruar kurrë. Disa historianë mendojnë se ishte aksident, të tjerë se u vra për shkak të veprimtarisë së tij kundër sundimit osman ose për shkak të përplasjeve me klerikë të huaj në dioqezë. Mungesa e dëshmive të qarta e ka bërë vdekjen e tij pjesë të legjendës.

Mes Buzukut dhe Bogdanit

Për ta kuptuar vendin e Budit, ndihmon ta shohim në vargun e shkrimtarëve të vjetër. Buzuku, në vitin 1555, la një libër të vetëm, përkthim i meshës dhe i teksteve liturgjike, pa poezi origjinale. Budi, gjashtë dekada më vonë, shtoi për herë të parë një zë autorial: vargjet e tij nuk janë vetëm përkthime, por edhe meditime personale për vdekjen dhe shpëtimin. Pas tij erdhi **Frang Bardhi**, që në vitin 1635 botoi fjalorin e parë latinisht-shqip, *Dictionarium latino-epiroticum*. Pastaj, në vitin 1685, **Pjetër Bogdani** botoi *Cuneus Prophetarum*, «Çeta e profetëve», vepra e parë origjinale në prozë e shqipes. Ky varg tregon se letërsia e vjetër shqipe nuk ishte një seri përpjekjesh të shkëputura, por një traditë që ndërtohej brez pas brezi, me njerëz që e njihnin dhe e përmendnin punën e njëri-tjetrit.

Pse ka rëndësi

1. **Ai e rifilloi traditën e librit shqip** pas një heshtjeje të gjatë pas Buzukut.
2. **Ishte poeti i parë i rëndësishëm** i shqipes, me mijëra vargje të botuara.
3. **Veprat e tij janë dëshmi gjuhësore** e shqipes së shekullit XVII dhe e përpjekjes për ta bërë atë gjuhë të shkrimit.
4. **Letra e tij politike** tregon lidhjen mes kulturës, besimit dhe rezistencës në vendet shqiptare të asaj kohe.
5. **Dy dekadat e shërbimit të tij në Kosovë dhe në Serbi** dëshmojnë për shtrirjen e komuniteteve katolike shqiptare në Ballkanin qendror në fillim të shekullit XVII, një histori që shpesh harrohet.

Burimet

Budi, P. (1618). *Doktrina e Kërshtenë*. Romë. WorldCat

Budi, P. (1621). *Speculum confessionis*. Romë. WorldCat

Elsie, R. (2005). *Albanian Literature: A Short History*. London: I. B. Tauris. WorldCat

Elsie, R. (1995). *History of Albanian Literature*. Boulder: Social Science Monographs. WorldCat

Elsie, R. (2010). *Historical Dictionary of Albania* (2nd ed.). Lanham: Scarecrow Press. WorldCat

Lexoje në internet: https://www.lexoshpejt.com/artikull/pjeter-budi